

İstihdam “Politik” Bir Mevzudur

İSTİHDAM “POLİTİK” BİR MEVZUDUR

Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞİK

Akdeniz Üniversitesi Gıda Güvenliği ve Tarımsal Araştırmalar Merkezi

Geçtiğimiz aylarda gıda mühendislerinin istihdam sorunlarını dile getiren çeşitli eylemler yapıldı. Gerek yazılı ve gerekse görsel medyada geçmişe kıyasla bu konu hakkındaki haberlerin sayısındaki artışa bakarak toplumun bu soruna ilişkin duyarlılığının bir parça arttığını söylemek mümkün. Ama bu eylem ve haberler sorunun çözümüne bir katkı sağlayacak mı? İşte burası çok belirsiz.

Geçmişten Günümüze

Kamu kurumlarında gıda mühendislerine çok ihtiyaç olmasına karşın, çok az sayıda gıda mühendisinin istihdam edildiği biliniyor. Bu ülkede gıda mühendisliği mesleğinin kamu kurumlarında gerçekten yeterli düzeyde istihdamı ile gıda güvenliği alanında kamusal denetim hizmetlerinin yeterli düzeyde yapılabilmesinin sağlanması bir madalyonun iki yüzü gibi. Sürekli olarak görmezlikten gelinmesine rağmen biri olmadan diğeri asla mümkün olmaz, olmayacaktır. Tıpkı depremlere dayanıklı bina yapmanın inşaat ve jeoloji mühendisleri ile mimarların kamu adına yeteri ve etkin bir denetim hizmeti yapmasına bağlı olması gibi. Ya da elektrik üretim ve dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi ile kamu kurumlarında görev alan elektrik mühendislerinin sayısındaki azalmalar arasındaki bağlantı gibi. Aslını ararsanız günümüzde her meslek grubu için istihdam konusunda benzeri sorunları dile getirmek mümkün. Ama her

mesleğin geçmişi istihdam sorunu ile bu kadar da dolu değil. Örneğin makine, elektrik, inşaat ve ziraat mühendisliği meslekleri gibi, geçmişi oldukça gerilere dayanan ve bu ülkenin tarihinde “modernleşme” dediğimiz sürecin itici gücünü ve ruhunu bünyesinde taşıyan mühendislik mesleklerinde bunu çok net bir şekilde görebiliriz. İTÜ Makina Mühendisliği bölümünün efsane hocalarından Mustafa İnan’ın, 1977 yılında kaybettiğimiz ‘Oğuz Atay’ tarafından yazılan biyografisini (Bir Bilim Adamının Romanı-İletişim Yayınları) ya da Nilüfer Göle’nin “Mühendisler ve İdeoloji” isimli kitabını okumak ne demek istediğimi çok daha anlaşılır kılacaktır. Gıda mühendisliği mesleği ise, köklü bir geçmişi olmayan, oldukça yeni, 1980’li yıllarda ilk mezunlarını veren bir meslektir. Ama neden istihdam sorunu ile hemen her zaman yüz yüze gelmiştir bunu biraz açmak gerekli belki.

1980’li yıllarda Ege, Hacettepe ve ODTÜ ilk gıda mühendislerini mezun ederken çok az bilinen; hatta aslına bakarsanız türlü şekillerde dalga geçilen bir meslekti gıda mühendisliği. O yıllarda mezun olup bu mesleği icra eden çok az sayıda kişi olduğunu biliyorum. Bankacılık, sigortacılık, pazarlamacılık, oto yedek parça işi, ilaç sektörü, tahsildarlık, vergi memurluğu gibi aklıma gelen türlü çeşit iş mezun arkadaşlarımızın yaptığı işlerdi. O yıllarda üniversite mezunu olmanın bir kıymeti vardı ve sadece oradan kurtarıyordunuz. 1989 yılında şimdi adı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olan kurum sadece 10 adet gıda mühendisi almıştı ve inanın bakanlık dahi bu insanları tam olarak nerede görevlendireceğini bilemiyordu.

1980’li yıllar ülkemizde kamu yatırımlarının küçüldüğü, devletin iktisadi alandan giderek artan -ve şu günlerde doruğa varan- bir hızla çekildiği yıllardır. Devlet, toplum ve çevre sağlığı ile ilgili alanlardan sürekli çekildiği ve bu alanları kendi haline terk ettiği için gıda güvenliğinin sağlanması ve böylece toplum sağlığının korunması konusunda önemli görevler üstlenecek gıda mühendislerinin kamu kurumlarında istihdam edilmeleri de o yıllardan günümüze hep çok yetersiz oldu. Neoliberal iktisat politikaları, uygulandığı her ülkede olduğu gibi, bizim ülkemizde de zaman içinde kamuyu tasfiye etti.

Halen ülkemizde gıda ile iştigal eden işyeri sayısı yüz binlerle ifade edilmesine rağmen Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında denetim hizmetlerinde görevli gıda mühendisi sayısı yaklaşık olarak bin kişidir. Toplum sağlığını koruma adına kamu kurumları tarafından yapılacak gıda denetimlerinde gerek istihdam ve gerekse kalite kontrol çalışmaları için ayrılan bütçeler çok yetersiz ve zamanla daha da azalacağı umulmalı. Kamuya yüklenmeyelim diyeceklerle özel sektörde durumun ne olduğunu da hatırlatmak gerekli. Burada da gıda güvenliği ile ilgili ciddi bir denetim eksikliği var. 5996 Sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu” zamanında yapılan tüm itirazlara rağmen 13 Aralık 2010’da yürürlüğe girmişti. Kanun, kurulu gücü veya çalışan sayısı belirli bir büyüklüğün altında kalan gıda işletmelerinde gıda mühendislerinin istihdam zorunluluğunu ortadan kaldırmıştı. Gıda mühendisi çalıştırma zorunluluğu bulunmayan işyerleri, halen var olan gıda işletmelerinin yüzde 80’i civarında. Kanunun yürürlüğe girmesi ile binlerce gıda iş yerinde sorumlu yönetici olarak çalışan gıda, kimya ve ziraat mühendisleri, geçen iki yıl içinde işten çıkarılmıştır. Bu ülkede, ne yazık ki hemen hiçbir konuda uzun vadeli bir stratejiye dayalı eylem planı yapılmıyor; bu nedenle 5996 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte geçen zaman içinde nelerin değiştiğini ve insanların gündelik hayatlarında önemli yer tutan gıda ve beslenme konusunda ne gibi olumlu sonuçların

İstihdam “Politik” Bir Mevzudur

alındığını bilmiyoruz. Ama olumsuz olan pek çok şey var. Örneğin, küçük gıda işletmelerinde gıda mühendisi çalıştırma zorunluluğunun ortadan kalkması ile kamu adına yapılan ve zaten yetersiz olan denetimlerin iyice boşa çıktığını söyleyebiliriz. Bu değişikliğin en olumsuz sonucu, ülkemizdeki gıda işletmelerinin yüzde 80'inin faaliyetlerinin denetim ve gözetim dışı kalması oldu. Doğal olarak aklımıza küçük işletmelerin gıda mühendisi çalıştırmak için gereken mali kaynağı nasıl temin edeceği sorusu gelecek. Geçmişte bu sorun gıda mühendislerinin birden fazla işletmeye hizmet vermesi ile çözülmüyordu. İşleyişi daha faal ve yetkin kılacak başka çözümlerde bulunabilirdi elbet, ama bunlar yeterince tartışılmadan 2010 yılındaki yasa değişikliği oldu. Kamu yatırımlarını küçültmek değil insan, doğal yaşam veya çevre sağlığı söz konusu olduğunda daha çok büyütme gerekirdi; ama uygulamada ne yazık ki tam tersi oldu.

Politik Çerçeveyi Genişletmek

Mühendislik mesleği özünde bir zanaattır. Bir işi yapmakta usta olmakla ilgilidir. Bu bakımdan da insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biridir. Toplumsal dönüşümlerde tarihin her döneminde aktif rol almış; hatta diğer mesleklerden de rol çalmıştır. Bazı meslek mensuplarımız arasında son yıllarda giderek artan bir dozda Gıda Mühendisleri Odası'nın yaptığı veya yapacağı eylemlere 'siyaset' bulaşmamasının veya mümkünse eylemlerin hiçbir politik vurgu taşıyıp taşımadığının en iyi şey olacağını belirten görüşler dile getiriliyor. Gıda Mühendisleri Odası geçmişte ne kadar politiktir bu tartışılabilir elbet. Ama istihdam sorununun çözümünün politik olmamak değil tam aksine politik olmakla mümkün olabileceği bilinmelidir. Bizim ülkemizde politika dediğimiz şey gündelik hayatımıza ilişkin sorunlar ve olası çözümler üzerine düşünmek değil de, sahip olduğunuz ve ortamına göre kolayca yenisini edindiğiniz sıfatlar üzerinden yürütülen yüzeysel bir tartışma ya da bir tür meslek olarak algılanmakta. Bu mesleği de adına “siyasetçiler” dediğimiz meslek erbabının veya meslek profesyonellerinin yaptığını sanıyoruz. Gerçi onlar da öyle sanıyor. Sonuçta bu ülkede gündelik hayata ilişkin sorunlar politik konular olarak görülüyor. Ama basitçe söylemek gerekirse insanların mutfaklarında ne pişirdiği ve sofralarında ne yediği son derece politik bir sorundur. İstihdam gibi bir konunun, yani insanların “iş” dediğimiz şey ile kurdukları ilişki veya ilişkisizliği ele alan bir konunun politikaya değmemesi ise olanaksızdır.

İstihdam sorunu politik bir sorundur ve gerek sosyoloji ve gerekse iktisat literatüründe bu konu üzerine çok derinlikli tartışmalar vardır. Örneğin son yıllarda Fransa'da kendilerini “Post Otistik İktisatçılar” olarak adlandıran bir grup (Oralarda akademik camia içinde böyle renkli gruplar oluyor) *‘iktisat biliminin ve dolayısıyla iktisat politikalarının gerçeklikle bağlantısını kopardığını ve içe dönükleştirdiğini’* ifade eden sert bir bildiri yayınlayarak mevcut paradigmaya en azından dikkat çekici bir alternatif sundular. Öne sürülen tezlerden biri çalışma saatlerinin yarı yarıya azaltılmasıydı. Yani sabahtan öğleye bir grup, öğleden akşama işe yeni alınan diğer grup çalışacaktı. Böylece sekiz saatlik çalışma süresinde çalışan insan sayısı ikiye katlanacağı için işsizlik sorununun çözüleceği öne sürülüyordu. Bu çok mantıklı bir öneri ve orada enine boyuna tartışılıyor hala. İlk duyulduğunda kulağa saçma geliyor öyle değil mi? Bizler, sonuçta 7/24 sizden hizmet ve sadakat beklenen işlerle dolu, kamu veya özel farkı olmadan, işin sahibinin kendini sizin de sahibiniz sandığı bir ülkede yaşıyoruz.

Başka Şeylerden Söz Etmek

İstihdam sorununun sürekli dile getirilmesi düşünülenin tam aksine bu konunun önemini zayıflatacak ve hatta tavsamasına yol açacaktır. Bundan kaçınmalı ve istihdam sorununu insanların gündelik hayatta yaşadığı diğer sorunlarla ilişkilendirerek ve çözüm önerileri konusunda da gerektiğinde “risk” alarak gündeme getirmeliyiz. Kuşkusuz sadece kamuda işe girme hedefi ile sınırlı bir politik mücadele de yapılabilir. Ama sadece kamuoyunun dikkatini çekmek ve yetkilileri göreve çağırmak artık pek de etkili bir eylem yöntemi değil. Hiçbir işe yaramıyor. Kamu dediğimiz şey bu ülkede son otuz yıldır sürekli küçüldü. Daha da küçülecek. Artık üzerinde dikkatle düşünmemiz gereken şey, adına kamu dediğimiz bir şeyin gerçekten var olup olmadığı. Eğer yoksa onun yerinde artık ne var? Bu konular gereksiz bir ayrıntı gibi görünebilir; ama değil. Aristoteles politikayı daha iyi bir hayatı mümkün kılan şey olarak tanımlar ve bu tanım birlikteliğe, ancak kolektif olarak davranıldığında ortaya çıkabilen bir iyilik haline işaret eder. Çok uzun bir süre boyunca tartışılan ve “Hannah Arendt” gibi çağımızın en etkili siyaset felsefecilerini etkileyen bir anlayıştır bu. Günümüzün her koyun kendi bacağından asılır anlayışına epeyce ters elbet. Şimdi herkes tek başına. Kamuoyu dediğimiz şeyin bile gerçekten var olup olmadığı tartışmalı bir halde.

Sizi dinliyormuş gibi yapan ama aslında epeyce sağır olan bir kamuoyundan söz ediyorum. Fransız felsefeci Jacques Ranciere'nin ‘Özgürleşen Seyirci’ adlı kitabında vurguladığı gibi: Herkes her şeyi çok öncesinden fazlasıyla görüyor ve biliyor artık. Bilgilendirmek suretiyle dikkatini çekeceğimiz ve bilinçlendireceğimiz bir kitle yok. Bilgi vererek bilinçlendireceğimiz değil, eyleme geçme arzusu felç olmuş ya da umursamazlık duyguları içindeki insanlarla dolu bir toplumda yaşıyoruz. Fark etmemiz gereken esaslı sorun budur. Her şey bir yana, herkesin işsizlik sorunu ile yüz yüze olduğu bir zamanda “gıda mühendislerini” daha değerli kılan şeyin ne olduğunu gerçekten iyi anlatmamız –ve anlamamız- gerekli değil mi? Ve belki sadece bu konuda değil başka konularda da daha cesaretle söz almalıyız. Çuvaldızı biraz da kendimize batırmalıyız. Gıda mühendisliği mesleği hem çevre ve hem de toplum sağlığına en fazla temas eden meslek dalı olmasına -ve üstelik bu alanlarda son derece derin sorunlar olmasına rağmen, kamusal alanda bu kadar az söz alan veya konuşan bir meslek olması düşündürücüdür. En azından son otuz beş yıldır gerek akademik camiadan ve gerekse meslek profesyonelleri arasından kamuya mal olmuş, sözü dinlenir veya etkili bir şahsiyetin çıkmamış olması gerçekten enteresan. Sadece söz verildiğinde konuşan, sınıfın uslu çocukları gibiyiz.

İstihdam dediğimiz şey mevcut toplumsal yapı ve makro politikalar ile çok ilgili. İşsizlik, artık her şeyin “iş” üzerinden tanımlandığı bir toplumsal yapıda, insanın kendini var etmesini gerçekten çok zorlaştıran bir durum. Yukarıda mühendislik mesleğinin bir zanaat özelliği taşıdığından söz etmiştim. İnsanın artık, ustalık kazandığı bir iş ile yaşamını sürdürmesinin günden güne daha da zorlaştığı bir zamanda yaşıyoruz. Ama her ne kadar çok zor bir şey olsa da, bunun aslında sınırlı bir duruma işaret ettiğini aklımızda tutmalıyız. İşsizlik zor ve buna karşı oturduğumuz yerden değil, yan yana kolektif bir mücadele de şart. Ancak bir iş sahibi olmak dediğimiz durumun da insanın ahlaki bir kimlik oluşturmasını engelleyen veya mevcut ahlaki kimliğini paramparça eden, edebilen veya aşındıran bir içeriğe sahip olabileceğini, olduğunu bilmek ve buna mahkûm olmamak için neler yapmamız gerektiği üzerinde düşünmek de şart. Ama buralarda hiç yokuz ya da çok sessiziz.

Nasıl bir hayatın içinde yaşıyoruz ve nasıl bir hayat istiyoruz bunlar üzerinde de düşünmek gerekli. ■